SINTAKTIK TUŞUNÇALARNI MODELLAŞTIRIŞDA RAQAMLI INTERAKTIV VOSITALARDAN FOYDALANIŞ IMKONIYATLARI

Xudoyberganova Annaxon Axmad qizi
Urganç RANCH texnologiya universiteti magistranti
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.24247559

Annotatsiya. Tezisda sintaktik tuşunçalarni modellaştirişda raqamli interaktiv vositalarning didaktik imkoniyatlari, ular yordamida bajariladigan topşiriq turlari va qöllaniş şartlari körib çiqilgan.

Kalit sözlar: raqamli ta'lim, interaktiv model, sintaktik modellaştiriş, interaktiv doska, teskari aloqa, kognitiv yuklama, ona tili ta'limi.

Ta'limni raqamlaştiriş bugungi maktabning asosiy yönalişlaridan biriga aylandi. "Raqamli Özbekiston — 2030" strategiyasida ta'lim tizimida raqamli texnologiyalarni keng joriy etiş vazifasi belgilangan [1]. Maktablarda interaktiv doskalar, planşetlar va onlayn platformalar paydo böldi. Biroq ona tili darslarida ular köpinça "elektron doska" sifatida, ya'ni tayyor sxema va qoidalarni ekranga çiqariş uçun işlatiladi. Bunday foydalaniş an'anaviy körgazmadan farq qilmaydi: öquvçi modelni köradi, lekin u bilan harakat qilmaydi.

V.V. Davydov ta'kidlaganidek, model öquvçi uni qurgan va özgartirgandagina biliş vositasiga aylanadi [2]. N.G. Salmina belgili-ramziy vositani tayyor holda beriş uni tuşunmay yod olişga olib kelişini körsatgan [3]. Raqamli interaktiv vositalarning qimmati aynan şu harakatni yengillaştirişda: ekrandagi modelni sudrab, birlaştirib, rangini özgartirib, bir zumda qayta quriş mumkin. R. Mayer multimedia orqali örganiş tamoyillarida söz va tasvirning birgalikda berilişi tuşunişni yaxşilaşini, ortiqça bezaklar esa xalaqit berişini asoslagan [4]. A. Paivioning ikki kodli ifodalaş nazariyasi ham oğzaki va körgazmali kodlarning birligini qöllab-quvvatlaydi [5].

Sintaktik modellaştirişda raqamli interaktiv vositalar quyidagi didaktik imkoniyatlarni yaratadi:

1. **Manipulyatsiya.** Öquvçi söz kartoçkalarini sudrab, gapni yiğadi va uni sxemaga joylaştiradi. Qoğozdagi sxemadan farqli ravişda, xato joylaştirilgan element osonlik bilan qayta köçiriladi.
2. **Dinamik transformatsiya.** Gapga bölak qöşilganda yoki olib taşlanganda model ham şu zahoti özgaradi; öquvçi tuzilma va ma'no özgarişini bir vaqtda kuzatadi.
3. **Tezkor teskari aloqa.** Tanib oliş va quriş topşiriqlarida javob avtomatik tekşiriladi, öquvçi xatoni darhol köradi.
4. **Vizual kodlaş.** Gap bölaklari turli rang yoki şakl bilan belgilanadi; bu çiziqli belgilaşning raqamli davomi bölib xizmat qiladi.
5. **Tabaqalaştiriş.** Har bir öquvçi öz sur'atida işlaydi, qiynalayotgan öquvçiga yordamçi işora, ilğor öquvçiga murakkabroq variant beriladi.
6. **Jamoaviy iş.** Interaktiv doskada guruh bitta model ustida birgalikda işlaydi, har bir özgariş hamma uçun körinadi.

Raqamli topşiriqlar modellaştiriş bosqiçlariga mos tanlanadi (jadval).

Jadval. Sintaktik modellaştirişga oid raqamli topşiriqlar

Topşiriq	Raqamli şakli	Modellaştiriş bosqiçi

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Gapni sxemaga moslaş	Juftlarni moslaştiriş maşqi	Kuzatiş
Sxemani yiğiş	Kartoçkalarni sudrab joylaştiriş	Modelni quriş
Modelni özgartiriş	Bölak qöşiş yoki olib taşlaş, rang bilan belgilaş	Model ustida işlaş
Model asosida gap tuziş	Gapni yoziş va sinfdoşlar bilan almaşiş	Konkretlaştiriş
Xato modelni topiş	Xato elementni belgilaş	Nazorat

Bunday topşiriqlarni LearningApps.org, Wordwall kabi ommabop platformalar yoki interaktiv doska dasturlari yordamida tayyorlaş mumkin. Ularning köpi juftlarni moslaştiriş, guruhlarga ajratiş va tartibga soliş kabi andozalarni taklif qiladi; bu andozalar sintaktik modellar bilan işlaşga osonlik bilan moslanadi.

Raqamli vositalardan foydalanişning ayrim şartlari bor. Birinçidan, raqamli model qölda çiziladigan modelning örnini bosmaydi: öquvçi sxemani daftarda ham mustaqil çiza olişi kerak. Ikkinçidan, avtomatik tekşiruv faqat yopiq topşiriqlarga mos; gap va matn yaratiş kabi oçiq topşiriqlarni öqituvçi va sinfdoşlar baholaydi. Uçinçidan, ekrandagi animatsiya va bezaklar öquvçining diqqatini modeldan çalğitmasligi lozim: J. Sweller körsatganidek, ortiqça elementlar kognitiv yuklamani oşiradi [6].

Xulosa qilib aytganda, raqamli interaktiv vositalar sintaktik modelni körgazmadan harakat obyektiga aylantiradi: öquvçi modelni quradi, özgartiradi va natijani darhol köradi. Ular an'anaviy modellaştirişni almaştirmaydi, balki uni tezlaştiradi va tabaqalaştiriş imkonini kengaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Özbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktyabrdagi "'Raqamli Özbekiston — 2030' strategiyasini tasdiqlaş va uni samarali amalga oşiriş çora-tadbirlari töğrisida"gi PF-6079-son Farmoni.
2. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения. – М.: ИНТОР, 1996.
3. Салмина Н.Г. Знак и символ в обучении. – М.: Изд-во МГУ, 1988.
4. Mayer R.E. Multimedia Learning. – 2nd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
5. Paivio A. Mental Representations: A Dual Coding Approach. – New York: Oxford University Press, 1986.
6. Sweller J. Cognitive load during problem solving: Effects on learning // Cognitive Science. – 1988. – Vol. 12, No. 2. – P. 257–285.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.